

Р. Д. ДАВИДЕНКО. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Досліджуються деякі аспекти забезпечення захисту прав громадянина Конституційним Судом України, а саме яким шляхом та у якій формі здійснюється звернення до КСУ з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи, роль та ефективність конституційного контролю та соціальна спрямованість діяльності Конституційного Суду України.

Ключові слова: *письмове клопотання, Конституційний Суд, скарга, форми захисту, конституційний контроль, коло суб'єктів, повноваження, абстрактний, конкретний, індивідуальний контроль, права та свободи.*

Исследуются некоторые аспекты обеспечения защиты прав гражданина Конституционным Судом Украины, а именно каким путем и в какой форме осуществляется обращение в КСУ с целью обеспечения реализации или защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина, а также прав юридического лица, роль и эффективность конституционного контроля и социальная направленность деятельности Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: *письменное ходатайство, Конституционный Суд, жалоба, формы защиты, конституционный контроль, круг субъектов, полномочия, абстрактный, конкретный, индивидуальный контроль, права и свободы.*

Some aspects of protection of citizen rights by the Constitutional Court of Ukraine, namely in what way and in what form is an appeal to the Constitutional Court to ensure the realization or protection of constitutional rights and freedoms of man and citizen, and the rights of legal entity, the role and effectiveness of constitutional and social orientation of the Constitutional Court of Ukraine was.

Key words: *written request, the Constitutional Court complaint, a form of protection, constitutional control, a group of individuals, authorities, abstract, concrete, individual control, rights and freedom.*

Одним з інститутів судового захисту прав громадянина в сучасній демократичній державі і суспільстві є конституційне правосуддя. Воно здійснюється спеціалізованими конституційними судами або квазісудовими органами, наділеними повноваженнями здійснювати конституційний контроль і забезпечувати своєю діяльністю верховенство конституції і пріоритет прав і свобод людини.

Функція захисту прав і свобод здійснюється шляхом використання трьох основних форм їхньої діяльності: за допомогою абстрактного, конкретного й індивідуального контролю.

Абстрактний контроль передбачає можливість подання запиту до конституційного суду про конституційність прийнятих законів і інших нормативних актів незалежно від їхнього застосування в конкретних правовідносинах. Правом такого запиту зазвичай наділяються вищі органи виконавчої влади в особі президента, прем'єр-міністра, група депутатів парламенту, органи виконавчої влади суб'єктів федерації й автономних державних утворень.

Конкретний контроль, іноді його називають інцидентним, передбачає, що питання про конституційність закону, що має бути застосований, піднімається тільки в зв'язку з конкретним судовим розглядом.

Конституційний контроль здійснюється й у формі індивідуального або колек-

тивного звернення – письмового клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи¹, що передбачає наділення індивіда-суб'єкта прав і свобод людини, а також різноманітних об'єднань громадян, юридичних осіб правом подавати до Конституційного суду скарги про порушення їхніх прав і свобод законами, нормативними актами, судовими рішеннями.

Багато європейських юристів вважали, що оскільки захист прав і свобод є загальним обов'язком усіх судів, то введення такої спеціальної форми, як конституційне звернення, стає правовою надмірністю².

В Європі затвердилася австрійська модель конституційної юстиції, якій вдалося в другій половині ХХ ст. витиснути американську модель, що панувала раніше.

На даний час усе більше країн застосовують процедуру конституційного звернення. Цей інститут займає важливе місце в системі конституційного правосуддя й особливо в галузі захисту прав і свобод людини. Однак кожна країна має свою специфіку.

При оцінці ролі індивідуального конституційного звернення як ефективного засобу правового захисту важливе значення має коло суб'єктів, що за законом мають право на звернення до конституційного суду. Суб'єктами права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України є Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим³. Суб'єктами права на конституційне звернення з питань дачі висновків Конституційним Судом України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи⁴.

Повноцінний конституційний контроль в галузі захисту прав громадянина неможливий без індивідуальної конституційної скарги, тому що помилки, допущені в законах, найбільше виявляються на практиці тоді, коли той чи інший нормативний акт застосовується щодо конкретної людини. Повноваження Конституційного суду як спеціалізованого органу конституційного контролю щодо розгляду скарг громадян має величезне значення для кожної людини. Практично воно може стати однією з найбільш ефективних гарантій реального забезпечення прав і свобод громадян

Відповідно до ст.13 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; офіційного тлумачення Конституції та законів України. Громадяни мають право безпосередньо звертатись до Конституційного Суду України з питань тлумачення норм Конституції і законів України. Конституційний Суд не розглядає справи по суті і результатом розгляду звернення не може бути компенсація шкоди конкретному громадянинуві.

На думку Б. Мелех, в Україні здійснення захисту конституційних прав і сво-

бод людини і громадянина Конституційним Судом не передбачено. Однак це не означає, що даний орган взагалі не захищає права і свободи громадян. Забезпечення захисту прав і свобод людини впливає із завдання Конституційного суду України: гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави. Норми щодо прав і свобод людини і громадянина також включені до Основного Закону. Таким чином, забезпечуючи верховенство Конституції України, Конституційний Суд України забезпечує пріоритет її норм щодо прав і свобод над іншими нормативно-правовими актами. Такі повноваження випливають і з тексту присяги судді Конституційного Суду України, в якій судді зобов'язуються «захистити конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина» (ст. 17 Закону України «Про Конституційний Суд України»), глави 12 «Особливості провадження у справах щодо відповідності положень чинних правових актів, зазначених у пункті 1 ст.13 цього Закону, конституційним принципам і нормам стосовно прав та свобод людини і громадянина»⁵.

Розглядаючи це питання у контексті діяльності Конституційного Суду України слід звернути увагу і на ще одне нормативне положення, викладене у ч.1 ст. 55 Конституції України, згідно з яким права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Таким чином, єдиний орган конституційної юрисдикції України як орган судової влади (згідно із законом України «Про судоустрій України») Конституційний Суд України є органом судової влади – судом і повинен виконувати обов'язок, покладений на нього Основним Законом. Автор констатує, що виконання Конституційним Судом України такого обов'язку впливає як із норми ст. 3 Конституції України, так і є наслідком виконання завдання Конституційного Суду України щодо гарантування верховенства Конституції України.

3. Лунь робить певні застереження щодо форми захисту прав громадянина органом конституційної юрисдикції. Йдеться про те, що Конституційний Суд України опосередковано забезпечує захист прав людини і громадянина, що впливає із повноважень Конституційного Суду у сфері здійснення конституційного контролю та суб'єктного складу тих, хто має право звертатися до цього органу із відповідними вимогами⁶.

Б. Мелех вважає, що здійснюючи контроль за відповідністю Конституції України законів та інших правових актів, Конституційний суд України може визнати їх чи окремі положення неконституційними, якщо вони не відповідають Основному Закону. Як приклад, автор наводить справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України». Рішенням у цій справі Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення закону, за якими обмежується здійснення виборчих прав громадянами України, зокрема положення частини четвертої ст. 3 Закону, згідно з яким «здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають в місцях позбавлення волі – на час перебування в цих місцях», оскільки воно суперечить ст.70 Конституції України, за якою право голосу, тобто право обирати не мають громадяни, визнані за рішенням суду недієздатними⁷.

3. Лунь констатує, що по-перше, громадяни України мають право на звернення до Конституційного Суду України, але не із конституційною скаргою, а із конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення норм Конституції чи законів України. Однак, складність у реалізації цього права пов'язана із формаль-

ними вимогами до конституційного звернення. Тобто без спеціальних знань у цій сфері неможливо обійтися.

По-друге, громадяни України, іноземці та особи без громадянства вступають у непрямі відносини із Конституційним Судом України через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який є суб'єктом права на конституційне подання з питань прийняття рішень та дачі висновків Конституційним Судом України у випадках, передбачених п.п. ст.13 Закону України «Про Конституційний Суд України».

По-третє, одним із суб'єктів, за посередництвом якого фізична особа може звернутися до Конституційного Суду України є Верховний Суд України. Така процедура звернення до органу конституційної юрисдикції є дуже громіздкою та тривалою в часі. Вона пов'язана із розглядом справи судом загальної юрисдикції.

По-четверте, однією з форм захисту прав громадянина Конституційним судом України є його діяльність щодо розгляду справ про відповідність законопроекту про внесення змін до Конституції України, наслідком якої є дача висновку, у якому, зокрема, йдеться про те, чи не передбачають відповідні зміни скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина⁸.

Одним з проблемних питань правового сьогодення є переосмислення соціальної спрямованості діяльності Конституційного Суду України. З. Лунь зазначає, що на даний час стосунки між цими суб'єктами практично є не такими, які б мали відповідати певним стандартам правової держави, якою прагне стати Україна. Йдеться про той аспект проблеми, який пов'язаний із наданням права фізичній особі безпосередньо звертатися до Конституційного Суду України із вимогою про встановлення конституційності того чи іншого нормативного акта⁹.

Встановивши різні форми участі Конституційного Суду України у захисті прав людини і громадянина, напрошується висновок, що ефективність цього захисту була б більшою, якби особі було надано право на звернення із конституційною скаргою. Цілком зрозуміло, що відсутність інституту конституційної скарги є недемократичним кроком законодавця, та й водночас громадянин не повинен очікувати, поки передбачений законом суб'єкт звернеться до Конституційного Суду, щоб відновити порушене суб'єктивне право. Однак, у даній ситуації законодавець може встановити певні важелі для запобігання цій проблемі. Тому, безумовно, що сучасне законодавство про Конституційний Суд України потребує удосконалення у аспекті забезпечення захисту прав громадянина шляхом надання їй права звернення із конституційною скаргою до органу конституційної юрисдикції або введення суду загальної юрисдикції як безпосереднього суб'єкта права на конституційне подання.

1. Закон України «Про Конституційний Суд України»// ВВР України. – 1996. – № 49. – Ст. 272. 2. *Государственное право* Германии. – М.: Норма, 1993. – Т.1. – С.308. 3. Закон України «Про Конституційний Суд України» // ВВР України. – 1996. – № 49. – Ст.272. 4. Там само. – Ст. 43. 5. Мелех Б. Суди як основні органи захисту прав громадян України // Проблеми державотворення і захисту прав громадянина в Україні: Матеріали регіональної наук.-практ. конференції (08-09 лютого 2007 р.) / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2007. – С. 53-55. 6. Лунь З. Деякі аспекти забезпечення захисту прав громадянина Конституційним Судом України // Проблеми державотворення і захисту прав громадян України: Матеріали регіональної наук.-практ. конференції (08–09 лютого 2007 р.)// Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2007. – С.173. 7. Мелех Б. Суди як основні органи захисту прав громадян України // Проблеми

державотворення і захисту прав громадянина в Україні: Матеріали регіональної наук.-практ. конференції (08-09 лютого 2007 р.) / Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2007. – С. 55. **8.** *Лунь* З. Цит. праця. – С. 174. **9.** Там само.